

УДК 346.7:336.743

Мостовенко Н. А. к.е.н., доцент,

Коробчук Т. І., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

РЕГУЛЯТОРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОЇ ВІРТУАЛЬНОЇ ВАЛЮТИ

У статті проаналізовано еволюцію становлення цифрової валюти як форми грошових платежів на електронній основі. Обґрунтовано поняття цифрової віртуальної валюти. Виявлено зміст основних видів цифрової віртуальної валюти. Встановлено особливості регулювання обігу цифрової віртуальної валюти. Представлено групування країн за правовим визнанням цифрової віртуальної валюти.

Ключові слова: цифрова валюта, електронні гроші, віртуальна валюта, криптовалюта, мережеві гроші, регулювання.

Mostovenko N., Korobchuk T.

REGULATORY FEATURES OF THE USE OF DIGITAL VIRTUAL CURRENCY

The evolution of the formation of the digital currency as a form of cash payments on an electronic basis is analyzed in the article, highlights and characterizes its main stages. The concept of digital virtual currency is substantiated. The content of the main types of digital virtual currency and its key characteristics are revealed. The conditions of appearance of new virtual forms of currency are analyzed. The peculiarities of the regulation of the circulation of digital virtual currency are established. The complexity of its legal status is highlighted. The grouping of countries for the legal recognition of the digital virtual currency, in particular Bitcoin as its most common form, is presented. A characteristic is given to each group.

Key words: digital currency, electronic money, virtual currency, crypto foreign currency, network money, regulation.

Мостовенко Н. А., Коробчук Т. И.

РЕГУЛЯТОРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВОЙ ВИРТУАЛЬНОЙ ВАЛЮТЫ

В статье проанализирована эволюция становления цифровой валюты как формы денежных платежей на электронной основе. Обосновано понятие

цифровой виртуальной валюты. Выявлено содержание основных видов цифровой виртуальной валюты. Установлены особенности регулирования обращения цифровой виртуальной валюты. Представлены группировки стран по правовому признанию цифровой виртуальной валюты.

Ключевые слова: цифровая валюта, электронные деньги, виртуальная валюта, криптовалюта, сетевые деньги, регулирование.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Сучасний період розвитку фінансових систем відзначається високою динамікою інноваційних змін, а операції з електронними заміниками традиційних банківських грошей на глобальних фінансових ринках набувають масового характеру. Через електронні платіжні інструменти відбувається взаємодія між національною грошовою системою країни та глобальним фінансовим ринком, що породжує низку питань про можливість використання цифрової валюти у внутрішній грошовій системі. Масове поширення грошових операцій з використанням цифрової валюти, незважаючи на певні перестороги з боку регулятивних органів, потребує більш ґрунтовного вивчення можливостей функціонування різноманітних платіжних засобів на електронній основі у внутрішній грошовій системі країни.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Як відомо, ускладнення та урізноманітнення форм грошей відбувалося під впливом зміни суспільних відносин, розвитку ринку та виробничих відносин, а також посиленням регулятивної ролі держави. Із ХІХ століття власна валюта була невід'ємним символом кожної незалежної держави, а вартість національної валюти безпосередньо залежала від стану економічної системи. Поява цифрової віртуальної валюти породила сумнів у державній монополії на емісію грошей, а центральні банки багатьох країн вбачають у такій валюті реальну загрозу, називаючи її «грошовими сурогатами» та застерігають від її використання. Як зазначено у [1, с. 829]: «Системи криптовалют роблять капітал абсолютно вільним, що лякає центральні банки різних країн, оскільки контроль за рухом капіталу є основним із джерел влади».

Таким чином, питання лояльності до цифрових віртуальних валют з боку національних регуляторів грошових систем має надзвичайну актуальність, про що свідчать дослідження О. Гончарен-

ка [1], Г. Карчевої [12], А. Квітки [5], Н. Пантелєєвої [7], В. Поліщука [11], фахівців Групи ФАТФ [4] та ін. За останні роки відношення до цифрових віртуальних валют змінилося, більшість центробанків визнають доцільність подальшого вивчення цього питання та декларують необхідність розробки та впровадження регулятивних документів.

Цілі статті. Метою публікації є узагальнення регулятивних підходів щодо правового статусу та можливостей використання цифрових віртуальних валют економічними суб'єктами.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. З'явившись як революційний засіб платежу, цифрова віртуальна валюта, насамперед, потребує конкретизації економічного змісту. Слід зазначити, що єдиного визначення цього поняття не існує, як і не існує загальнозживаної класифікації платежів на електронній основі. З метою уточнення поняття «цифрова валюта» з'ясуємо етапи становлення грошового обороту з використанням платіжних інструментів на електронній основі (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика основних етапів
становлення цифрової валюти *

Етапи	Види платіжних інструментів на електронній основі
1 етап (1960–1980 рр.)	Початкова форма електронних грошей – характеризується введенням в обіг кредитних та дебетових карток, а також широким використанням систем електронного переказу коштів
2 етап (1980–2000 рр.)	Другий тип електронних грошей характеризується появою смарт-карток (smart cards), або карток із збереженою вартістю (stored-value cards). Такі картки мають вбудований мікропроцесор із записаним на ньому в результаті передоплати грошовим еквівалентом. Електронні гроші, розміщені на смарт-картках, використовуються у роздрібних платежах, які здійснюються безпосередньо між держателем і торговцем (face-to-face)
3 етап (початок 2000 р.)	Третій тип електронних грошей характеризується появою нового виду електронних грошей на основі програмних – «network money» або «software-based electronic money». У даному випадку електронна грошова вартість зберігається в пам'яті комп'ютерів на жорстких дисках. Такі гроші дозволяють здійснювати платежі в режимі реального часу або «он-лайн» через глобальну комп'ютерну мережу Інтернет

* сформовано на основі даних джерел: [2, с. 184; 3]

Отже, поняття цифрової валюти з'явилося в результаті еволюції електронних грошей як різновиду депозитної форми грошей, що функціонують на основі техніко-програмного забезпечення. Так, формулювання «software-based electronic money» у перекладі означає: електронні гроші на програмній основі.

Достатньо деталізовано сутність цифрової валюти розкрито фахівцями ФАТФ у Звіті «Про віртуальні валюти», що тлумачиться так: «Цифрова валюта може виступати як засіб цифрового виразу або віртуальної валюти (нефіатної валюти), або електронних грошей (фіатної валюти), і тому часто вживається як синонім «віртуальної валюти» [4, с. 8]. Тобто, ключовою характеристикою цифрової валюти спеціалісти ФАТФ вважають технічний формат запису та переказу грошей.

Найбільш поширеним видом нефіатної цифрової валюти (віртуальної валюти) вважають криптовалюту. Вважаємо за доцільне окремо виділити ще один її підвид – мережеві гроші (рис. 1).

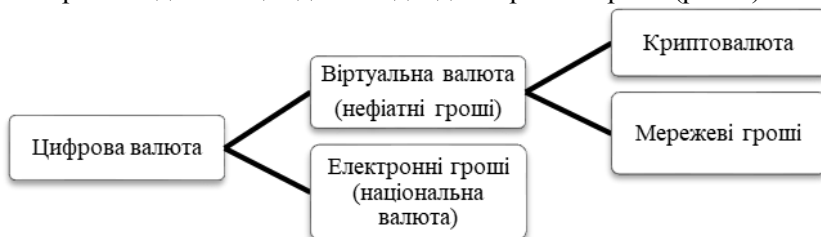

Рис. 1. Різновиди цифрової валюти *

* сформовано на основі джерела [4, с. 8–9].

Термін «криптовалюта» означає засновану на математичних принципах децентралізовану віртуальну валюту, яка захищена за допомогою криптографічних методів, таких як Proof-of-work та / або Proof-of-stake. Цей метод передбачає, що єдиний спосіб випуску валюти – це витрата величезних комп'ютерних потужностей на виконання великої кількості обчислювальних задач [5, с. 112]. Функціонування системи (емісія грошей) відбувається при відсутності центрального адміністратора в розподіленій комп'ютерній мережі, а всі учасники емісійного процесу є анонімними. Сам процес емісії таких грошей називається «майнінгом».

Мережеві гроші – це закрита віртуальна валюта, призначена для використання в конкретних віртуальних сферах: онлайн-іграх або магазині Amazon.com, і яка не підлягає обміну на фіатну валюту, що обумовлюється адміністратором такої валюти (н-д, долари в грі «Project Entropia»; Q Coins; золото у грі «World of Warcraft») [4, с. 9].

Користувачі різних видів цифрових віртуальних валют часто не розуміють складність їх правового статусу. Так, недержавні емісії грошових одиниць не передбачають обміну цифрових валют між собою, що, насамперед, суперечить принципу визнання платіжного інструменту валютою. А можливість використання різних цифрових віртуальних валют економічними суб'єктами країни безпосередньо залежить від чинного режиму правового визнання та регулювання.

Вимоги, що регулюють випуск та використання електронних грошей в Україні, викладено в статті 15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» та Положенні про електронні гроші в Україні, затвердженому постановою Правління Національного банку України від 04.11.2010 №481. Статтею 15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» визначено лише поняття «електронні гроші». Це – одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі.

Нормативними документами визначено, що [6]:

- випуск електронних грошей може здійснювати виключно банк;
- випуск електронних грошей здійснюється шляхом їх надання користувачам або комерційним агентам в обмін на готівкові або безготівкові кошти;
- банк має право випускати електронні гроші на суму, яка не перевищує суму отриманих ним грошових коштів;
- банк, що здійснює випуск електронних грошей, зобов'язаний погашати випущені ним електронні гроші на вимогу користувача;
- порядок здійснення операцій з електронними грошима та максимальна сума електронних грошей на електронному пристрої,

що перебуває в розпорядженні користувача, визначаються нормативно-правовими актами НБУ. Таким нормативно-правовим актом Національного банку України є Положення про електронні гроші в Україні.

Аналіз різноманітних джерел [1, с. 830; 5 с. 114–115; 7, с. 29–30; 8] дозволив нам систематизувати країни за їх підходами до правового визнання цифрових віртуальних валют, зокрема й біткоїнів як їх найпоширенішої форми (рис. 2).

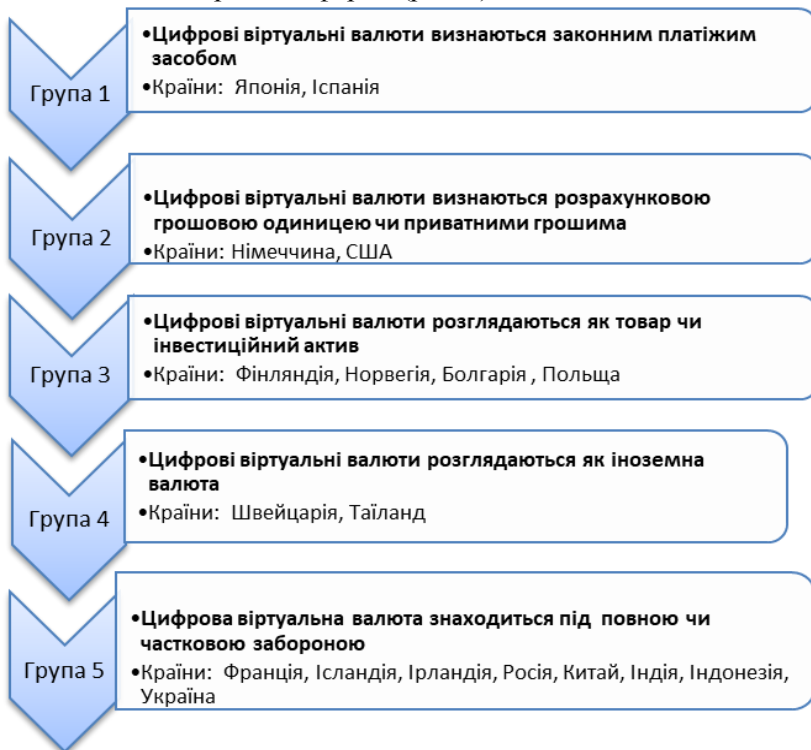

Рис. 2. Розподіл країн за узагальненням регулятивних підходів щодо правового статусу цифрових віртуальних валют *

* сформовано на основі даних джерел: [1, с. 830; 5, с. 114–115; 7, с. 29–30; 8]

Як відомо, статус законного платіжного засобу зобов'язує усіх суб'єктів господарювання приймати гроші у всі платежі, номі-

новані у цій валюті. Країн, які офіційно визнають статус криптовалюти як законних платіжних засобів небагато. Так, віртуальна валюта біткоїн офіційно визнана у Японії з березня 2016 року, а в Іспанії офіційно визнано законною електронну платіжну систему Bitcoin. Запровадження правил використання Bitcoin як одного із основних способів оплати планується вирішити найближчим часом.

Країни другої групи легалізували використання криптовалюти не в статусі електронних грошей чи іноземної валюти, а у статусі приватних (особистих) грошей чи лічильних одиниць для клірингових операцій, відповідно оподатковуючи їх.

Найбільш сприятливим для використання криптовалюти є фінансове середовище у Німеччині. Так, керівництво німецької біржі Bitcoin.de почало співпрацю із інноваційним банком Німеччини Фідор (Fidor), що дозволило напряму підключитися до класичної банківської системи, збільшити швидкість розрахунків та, найважливіше, підвищити захист власників віртуальних грошей. Якщо раніше їм доводилося створювати аккаунти в фіатних грошах і зберігати свої гроші на торговій платформі, то віднині усі кошти користувачів, що купують криптовалюту зберігатимуться на рахунках фінансової установи [1, с. 830].

Міністерство фінансів США відносить біткоїн до «децентралізованих віртуальних валют» [8]. У березні 2013 року Комісія з фінансових злочинів (FinCEN) оголосила про те, що операції по обміну будь-яких криптовалют на фіатні гроші повинні регулюватися так само, як і операції з обміну фіатних грошей між собою, а тому біткоїн-біржі та обмінні пункти повинні реєструватися як постачальники фінансових послуг (англ. Money Service Business) і повідомляти про підозрілі транзакції.

У серпні 2013 року суддя Східного округу штату Техас (США) прийняв рішення: оскільки біткоїни можна використовувати як гроші для оплати за товари або обміняти на звичайні валюти, такі як долар США, євро, ієна або юань, то біткоїн є валютою або формою грошей. 25 березня 2014 року Служба внутрішніх доходів США випустила керівництво по оподаткуванню операцій з біткоїнами та іншими віртуальними валютами. З метою сплати федеральних податків біткоїни розглядаються як майно, тобто ті,

хто їх набувають, отримують прибуток від «приросту капіталу» як фінансової інвестиції, а не прибуток від «курсової різниці» [8].

У третю групу об'єднані країни, які також не розглядають криптовалюти як грошові одиниці, але не забороняють їх використання, надавши статус: «сировинного товару» (Фінляндія), «біржового активу» (Норвегія); «фінансового активу» (Болгарія), «фінансового інструменту» (Польща). Ці країни вдалися до різних схем оподаткування операцій з використанням біткоїнів: або встановивши безпосередньо ставку на дохід від фінансових активів, або ставку оподаткування приросту капіталу, або податок з продажів цієї валюти.

Четверта група об'єднала країни, у яких регулятори остаточно не визначилися зі способом регулювання віртуальних валют, проте за характером здійснюваних операцій та частковими роз'ясненнями, транзакції з ними можна умовно прирівняти до операцій з іноземною валютою.

Найбільш чисельною є група країн, що вдаються до обмежень чи заборони операцій із віртуальною валютою. Так у Китаї заборона стосується операцій з її використанням для юридичних осіб та банків, тоді як для фізичних осіб обмежень немає. Подібні заходи вжиті в Україні, Росії, Індії.

Що стосується України, то до листопада 2017 року НБУ розглядав «віртуальну валюту/криптовалюту» Bitcoin як грошовий сурогат, який не мав забезпечення реальною вартістю і не міг використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це суперечило нормам українського законодавства [9].

Тому з метою захисту прав споживачів, безпечності здійснення переказу коштів Національний банк України рекомендував громадянам використовувати послуги лише тих платіжних систем, систем розрахунків, які внесені Національним банком України до Реєстру платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури.

30 листопада 2017 року у Спільній заяві фінансових регуляторів оприлюднений більш детальний підхід до визнання правового статусу криптовалют в Україні. Згідно нього криптовалюта не може бути визнана: грошима; валютою чи валютною цінністю;

електронними грошима; цінним папером і, навіть, грошовим сурогатом. НБУ наголошує, що всі ризики за використання в розрахунках криптовалют несуть їх учасники [10].

Висновки. Таким чином, становлення цифрової валюти здійснювалось поетапно. Завдяки розвитку мережевих програмно-технічних засобів продовжують з'являтися її нові віртуальні форми.

Значна зацікавленість національних економічних агентів способами та можливістю використання різних цифрових віртуальних валют потребує розробки чіткого формулювання їх правового статусу та режиму функціонування. Що стосується сучасних формулювань та правового визнання цифрової віртуальної валюти, то на рівні фінансових регуляторів грошових систем провідних країн світу відношення до неї сформувались діаметрально протилежними – від визнання окремими функціональними формами грошей та відповідної регламентації обігу до часткової чи повної заборони.

1. Гончаренко О. С. Особливості функціонування криптовалют на світових фінансових ринках / О. С. Гончаренко, М. В. Богаченко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 5. – С. 826–830.
2. Дзямучич М. І. Сутність електронних грошей в сучасній фінансовій системі / М. І. Дзямучич // Зб. наук. пр. «Економічні науки». – Серія «Облік і фінанси». – Випуск 7 (25). – Ч. 4. – 2010. – С. 181–185.
3. Панасюк Б. А. Розвиток та функціонування електронних грошей в світовій економіці / Б. А. Панасюк // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/3_ANR_2011/Economics/1_78150.doc.htm
4. Звіт ФАТФ Віртуальні валюти. Ключові визначення і потенційні ризики в сфері ПБК/ФТ. Червень 2014 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.sdfm.gov.ua/content.
5. Квитка А. В. Криптовалюта: сутність и тенденції розвитку в сучасних умовах / А. В. Квитка, Е. І. Зайцева // Економічна теорія та право. – 2015. – №1(20). – С. 111–119.
6. Положення про електронні гроші в Україні. Затв. Постановою Правління НБУ №481 від 04.11.2010 (зі змінами) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10>.
7. Пантелеева Н. Нові форми грошей в умовах формування інформаційного суспільства / Н. Пантелеева // Вісник Національного банку України. – 2015. – №5. – С. 25–31.
8. Правовой статус системы «Биткойн» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ru.wikipedia.org/wiki/Правовой_статус_системы_«Биткойн».
9. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin від 10.11.2014 р. // Офіційний сайт Національного банку України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=11879608

10. Спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні // Офіційний сайт Національного банку України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=5973_5329&cat_id=55838.
11. Поліщук В. Г. Забезпечення фінансової безпеки при використанні інноваційної криптовалюти BITCOIN / В. Г. Поліщук // Економічний форум. – 2017. – №4. – С. 248–255.
12. Карчева Г. Т. Віртуальні інноваційні валюти як валюти майбутнього / Г. Т. Карчева, С. М. Нікітчук // Фінансовий простір. – 2015. – №2(18). – С. 24–30.